

پایه‌های آوایی ناهمسان

در شعر فارسی اوزانی وجود دارد که نظمی **ناهمسان** دارند؛ یعنی این اوزان حاصل **تکرار یک وزن‌واژه نیستند.**

برای تشخیص وزن ناهمسان گام‌های زیر را طی می‌کنیم:

۱. نوشتن نشانه‌های هجایی

۲. تقسیم‌بندی نشانه‌های هجایی به گروه‌های سه‌هجایی و یا چهارهجایی. این مرحله دو روش دارد:

- توجه به شیوهٔ خواندن شعر، تشخیص مکث‌ها و مشخص کردن مرز ارکان: استفاده از این روش به هوش موسیقایی نیاز دارد و ممکن است شما را به خطا بیندازد.
- شناخت وزن‌واژه‌ها و تقسیم هجاهای بیت بر این اساس:

الف) جدول وزن‌واژه‌ها را به‌خوبی به خاطر بسپارید. دقت به شباهت‌ها و تفاوت‌های وزن‌واژه‌ها می‌تواند به شما کمک کند؛ به عبارت دیگر، بکوشید وزن‌واژه‌ها را نه به صورت جداگانه، بلکه در نسبت با هم بیاموزید. مثلاً تفاوت «فاعلاتن» با «فعلاتن» در این است که هجای اول یکی بلند است و دیگری کوتاه.

ب) با توجه به نشانه‌های هجایی هر بیت، هر گروه از هجاها را با یک وزن‌واژه مطابقت دهید تا وزن را بیابید. به این نکات نیز توجه داشته باشید:

- رکن اول هر مصراع الزاما سه یا چهارهجایی است.
- تنها رکن آخر مصراع یا نیم‌مصراع می‌تواند یک یا دوهجایی باشد.
- در اوزان فارسی توالی سه هجای کوتاه نداریم؛ پس اگر به چنین توالی‌ای برخوردید:

۱. از تقطیع خود اطمینان حاصل کنید.

۲. بیت را بررسی کنید و ببینید آیا اختیار شاعری دارد یا نه؟

جدول وزن‌واژه‌ها	
چهارتایی	
مَفاعیلُن	_ _ _ U
مَفاعِلُن	_ U _ U
مَفاعِلُ	U U _ U
مُستَفعِلُن	_ U _ _
مُستَفعِلُ	U U _ _
مُفتَعِلُن	_ U U _
فاعِلاتُن	_ _ U _
فَعَلاتُن	_ _ U U
فاعِلاتُ	U _ U _
فَعَلاتُ	U _ U U

@DaneshSad

سه‌تایی	
مَفعولُن (مُستَفعِلْ)	_ _ _
مَفعولُ	U _ _
فَعولُن	_ _ U
فَعولُ	U _ U
فاعِلُن	_ U _
فَعَلُن	_ U U
دوتایی	
فَع لُن (مُسْتَف)	_ _
فَعَل	_ U
تکی	
فَعْ	-

@DaneshSad

نکته طلایی

توجه داشته باشید که بعضی اوزان را می‌توان به دو شکل دسته‌بندی هجایی کرد.
همهٔ وزن‌هایی که دو برش آوایی دارند با «مفعولُ» آغاز می‌شوند. پس اگر در سوالی پرسیده شد که کدام بیت دو برش آوایی متفاوت دارد، دنبال وزنی باشید که با «مفعولُ» شروع شده باشد.
* به عبارت دیگر هر گاه بیت یا مصراعی با دو هجای بلند (_ _) شروع بشود، درصورتی که وزن آن مستفعلن مستفعلن مستفعلن ... نباشد، آن بیت یا مصراع، قطعا دو برش هجایی دارد
در اوزانی که این قابلیت را دارند، چنانچه یکی از دسته‌بندی‌ها وزنی همسان به ما بدهد و دسته‌بندی دیگر وزنی ناهمسان، آن دسته‌بندی‌ای **اولویت** دارد که وزن **همسان** می‌سازد.

◄ اوزان زیر مشهورترین اوزانی هستند که می‌توانند به دو شکل دسته‌بندی هجایی شوند:

- _ _ U _ U _ _ _ _ U _ U _ _
مستفعلن فعولن مستفعلن فعولن
مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن
- _ _ U U _ _ U U _ _ U U _ _
مستفعل مستفعل مستفعل فع لن (مستَفْ)
مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن
- _ U _ U _ _ U U _ U _ U _ _
مستفعلن مفاعل مستفعلن فعل
مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن
- _ U U _ U _ _ _ U U _ U _ _
مستفعلن فعلن مستفعلن فعلن
مفعول مفتعلن مفعول مفتعلن
- _ U U _ _ U _ U _ U U _ _
مستفعل فاعلات مستفعل فع
مفعول مفاعلن مفاعیل فعل

دوپینگ فوری شب امتحان

- _ _ U U _ _ _ _ _ U U _ _ _
مستفعل مفعولن مستفعل مفعولن
مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن
- _ _ U U _ U _ U _ _ _
مستفعل فاعلات مفعولن
مفعول مفاعلن مفاعیلن
- _ _ U U _ U _ U _ _
مستفعل فاعلات فع لن
مفعول مفاعلن فعولن
- _ _ U _ U _ U U _ _
مستفعلن مفاعل فع لن
مفعول فاعلات فعولن
- _ _ U _ U _ U U _ _ _
مستفعلن مفاعل مفعولن
مفعول فاعلات مفاعیلن
- _ _ U _ _ _ _ U _ _
مستفعلن فع مستفعلن فع
مفعول فع لن مفعول فع لن

@DaneshSad